

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ROSA LUXEMBURG

70 χρόνια από τη δολοφονία της

5 Απριλίου 1989

*Die rote Rosa nun auch verschwand.
Wo sie liegt, ist unbekannt.
Weil sie den Armen die Wahrheit gesagt
Haben die Reichen sie aus der Welt gejagt.*

B. Brecht, «Grabschrift 1919».

Π Ρ Ο Σ Φ Ω Ν Η Σ Η

Με τη συμπλήρωση, φέτος, εβδομήντα χρόνων από τη δολοφονία της Ρόζας Luxemburg ο Τομέας Φιλοσοφίας οργανώνει αυτή την εκδήλωση, αποσκοπώντας στην ανάδειξη των κύριων πλευρών της σκέψης της. Σήμερα, που θραύονται αρκετά από τα δύσκαμπτα ερμηνευτικά σχήματα της ιστορίας των κοινωνικών και πολιτικών ιδεών, μπορεί μάλλον να μελετηθεί ακριβέστερα το έργο της Luxemburg χωρίς το φάντασμα του «λουξεμπουργκισμού» που την επισκίασε από την εποχή των επιγόνων του Λένιν και ειδικότερα με την παρέμβαση όσων επικράτησαν, κατατάσσοντας και την ίδια στους προδρόμους της αποτρόπαιας «διαρκούς επανάστασης» (Στάλιν 1931: 95· Σαβέλγιεφ 15-3-1933:37). Από την άλλη πλευρά και οι δεσμώτες της γοητείας του «λουξεμπουργκισμού», ο οποίος γνώρισε μια εξαιρετικά αναλαμπή κατά τη δεκαετία του '60, έχουν ήδη στραφεί προς μια νηφαλιότερη προσέγγιση των έργων της.

Και στη χώρα μας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου διαμορφώθηκαν τρεις αυτοδύναμες ερμηνευτικές κατευθύνσεις με στόχο την αξιοποίηση της σκέψης της Luxemburg και, βέβαια, σε άμεση σχέση με την τρέχουσα πολιτική πρακτική. Η πρώτη ανήκει στο ΚΚΕ που ακολουθεί και σ' αυτό το σημείο τις ιδεολογικές επιλογές της Κομμουνιστικής Διεθνούς, θυμίζοντας σε κάθε επέτειο της δολοφονίας της το «θύμα της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας» (1929· ΚΚΕ τ. Γ': 12), επιμένοντας απλώς στη λογοτεχνική ποιότητα των γραπτών της (Αντρουλιδάκης 1930: 17-18) και σημειώνοντας κάποτε, με διστακτικότητα και σαφώς όχι χωρίς επιπτώσεις για το αρραγές ιδεολογικό μέτωπο (Πετρανός 1932: 558), ότι πρόλαβε να διακρίνει τους «κινδύνους» της ρωσικής επανάστασης (Πορφυρογένης 1932: 49 και 1932: 762/763). Η δεύτερη ερμηνευτική κατεύθυνση εγγράφεται στις θεωρητικές επεξεργασίες των δύο ρευμάτων της «Αριστερής Αντιπολίτευσης»: το ένα, που ονομάστηκε κι αυτό «Σπάρτακος», στα θέματα που η Luxemburg διαφωνούσε με τον Λένιν (π.χ. στο εθνικό· Σαρκάτος 1924: 275· Πουλιόπουλος 8-7-1925: 1· Πουλιόπουλος 1928: 88/89) έπαιρνε συνήθως το μέρος του ηγέτη των Μπολσεβίκων και συνάμα χρησιμοποιούσε τις αντιλήψεις της για την κριτική αντιμετώπιση του

σταλινικού καθεστώτος και των θεωρημάτων του, με επίκεντρο την ιδέα της «διαρκούς επανάστασης» και της οικοδόμησης του σοσιαλισμού «σε μια μόνο χώρα» (Πουλιόπουλος (1934: 131/132). Το άλλο ρεύμα, που συνίσταται στις μεταπλάσεις του «Αρχαιομαρξισμού», άρχισε με την ίδια ακριβώς οπτική (βλ. το αφιέρωμα της *Πάλης των τάξεων* 21-1-1931: 1-5) και κατέληξε να ανευρίσκει στη σκέψη της Luxemburg τα στοιχεία μιας δυτικοευρωπαϊκής κριτικής του σοβιετικού καθεστώτος. Σ' αυτό το σημείο, άλλωστε, συμφωνούσαν ανέταχτοι κομμουνιστές (Κορδάτος 1934: 255/256) και μια τάση αριστερών σοσιαλιστών, μεταφράζοντας το *Μεταρρύθμιση ή επανάσταση;* (1934) και άλλες μικρότερες εργασίες (1934: 7-10· 1945: 160-165) και υπογραμμίζοντας ότι η σκέψη της [Luxemburg αποδίδει τη «συνειδητή πορεία» των επαναστατημένων «μαζών» του δυτικοευρωπαϊκού προλεταριάτου (Γρηγορογιάννης Ιούλ. 1946: 124, 127· Οκτ. - Νοέμβρ. 1945: 158/159· Χριστούλα 1946: 5-9). Για ορισμένη τέλος μερίδα των σοσιαλιστών και χωρίς βέβαια την προηγούμενη στόχευση η Luxemburg αντιμετωπίζεται στη συνολική παράδοση της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας και κατατάσσεται στους «αγνούς διανοούμενους» της (Γιαννιός 1931: 251/252· πρβλ. L. Kautsky 1929: 43-47).

Η γνωριμία ωστόσο της ελληνικής διανοήσης με το έργο της Luxemburg δεν εξαντλείται και δεν ανάγεται απλώς στις τρεις ερμηνευτικές κατευθύνσεις που μόλις σημείωσα. Η ελληνική νεολαία, τουλάχιστον, που σπούδαζε στη Γερμανία ήταν ενήμερη ότι η Luxemburg, κατά τη διάρκεια της κρητικής επανάστασης του 1897, είχε διαφοροποιηθεί από την επίσημη θέση της Β' Διεθνούς που ακολουθώντας τον Marx στην αντιμετώπιση του ανατολικού ζητήματος συναινούσε στην υπεράσπιση του status quo ως αναγκαίου τιμήματος για την αναχαίτιση του ρωσικού επεκτατισμού (Hertneck 1926: 644-676· Löwy 1976: 85). Το ίδιο βέβαια συνέβαινε και με τη σταδιοδρομία της Luxemburg στους κόλπους της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, όπου βαθμιαία διαμόρφωσε την ιδιαιτερότητά της. Γνωστή επίσης ήταν η ρήξη της μ' αυτήν, ιδιαίτερα σ' αυτούς που συμεμερίστηκαν τις εκτιμήσεις της κίνησης του Zimmerwald και τάχθηκαν αλληλέγγυοι το 1915, όπως η ηγεσία της Φεντερασιόν, με την «άξια γερμανική σοσιαλιστική μειοψηφία» (Lademacher 1967: 199, 66). Αυτή η παράδοση γνωριμίας με τη ζωή και το έργο της Luxemburg συνεχίστηκε και μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ (με συμπάθεια αντιμετωπίστηκε και η γερμανική επανάσταση και από όσους αρνήθηκαν να μετάρχουν στην ανάπτυξη αυτού του κόμματος· [Γιαννιός] 2-12-1918: 1 και 3-2-1919: 1), δηλαδή κατά την πρώτη φάση της Κομμουνιστικής Διεθνούς (Ταυγέτης 3-1-1921: 1) οπότε ίσχυε η αποτίμηση του Λένιν ότι η δολοφονημένη επαναστάτρια, «παρά τα λάθη της, ήταν και παραμένει ένας αιτός» (1922:

195). Κατά την περίοδο αυτή, με βάση τις προκηρύξεις της «Κομμουνιστικής Διεθνούς» των Νέων και της ΟΚΝΕ, τιμήθηκε και στα Γιάννινα, στην αίθουσα του Εργατικού Κέντρου, η πέμπτη επέτειος της δολοφονίας της με την παρουσία «πλήθους εργατών και διανοουμένων» (Ριζοσπάστης 24-1-1924:2).

Ανεξάρτητα από τη σύνθεση του σημερινού ακροατηρίου, οι εισηγήσεις που ακολουθούν έχουν την πρόθεση να συμβάλουν στην κατανόηση του έργου της Luxemburg και να προσφέρουν ερεθίσματα για τη σύλληψη συναφών προβλημάτων του καιρού μας. Απ' αυτή την άποψη θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την επιθανάτια σχεδόν κραυγή της: «Ich war, ich bin, ich werde sein».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- «Ανεξαρτήτου», *Κοινωνιολογικών και Πολιτικών Λεξικών*, Αθήναι 1933/1934, σσ. 2051/2052.
- Αντρουλιδάκης, Γ., «Ο Λήμπνεχτ και η Λούξεμπουργκ σαν λογοτέχνες», *Πρωτοτόποι*, τ. 1 (1930), σσ. 17-18.
- (Γιαννιός, Ν.), «Η επανάσταση εν Γερμανί», *Σοσιαλισμός*, 2-12-1918, σ. 1.
- » », «Ρόζα Λούξεμπουργκ», *Σοσιαλισμός*, 3-2-1919, σ. 1.
- » », «Από τα ελληνικά ανοσιουργήματα», *Σοσιαλιστική Ζωή*, τ. Γ' (1931) σσ. 251-252.
- Γρηγορογιάννης, Α., *Το αλλοδαπόν κεφάλαιον εις οικονομικώς ανεξελίκτους γώρας*, ιδ. διατριβή, Αθήναι 1936.
- » », «Κόμμα, πρωτοπορία και μάζα», *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, νέα περ. τ. Α' (1945/1946), σσ. 18-24.
- » », «Απόψεις πάνω στη δημοκρατική επανάσταση», *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, ό.π., σσ. 152-159.
- » », «Λένιν - Λούξεμπουργκ - Λήμπνεχτ», *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, ό.π., σσ. 808-809.
- » », «Η ιστορική καταγωγή του νέου ρεύματος», *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, νέα περ. τ. Β (1946), σσ. 119-127.
- Hertneck, F., «Die deutsche Sozialdemokratie und die orientalische Frage im Zeitalter Bismarcks», *Archiv für Politik und Geschichte*, τ. 7(1926), σσ. 644-676.
- Homo, «Ο 'Σπάρτακος'. Αι αρχαί του», *Ριζοσπάστης*, 12-1-1919, σ. 2 (πρβλ. και 17-4-1919, σ. 1).
- Kautsky, L., «Ρόζα Λούξεμπουργκ», *Σοσιαλιστική Ζωή*, τ. Α' (1929), σσ. 43-47.
- Κομμουνιστική Διεθνής των Νέων, «Προκήρυξις», *Ριζοσπάστης*, 5-1-1924, σ. 1.
- ΚΚΕ, «Θέσεις για την κινητοποίηση κατά της τρομοκρατίας και για την επέτειο Λήμπνεχτ-Λούξεμπουργκ-Λένιν» (Ιαν. 1929), *Επίσημα κείμενα*, τ. Γ', Αθήνα 1975, σσ. 11-17.
- Κορδάτος, Γ., «Η αλήθεια», *Ριζοσπάστης*, 19-6-1925, σ. 1.
- » », «Οπίσω εις τον Μάρξ», *Νέα Επιθεώρηση* νέα περίοδος, αρ. 9 (Φεβρ. 1934), σσ. 253-256.
- Lademacher, H. (Hrsg.), *Die Zimmerwalder Bewegung*, τ. 2, The Hague-Paris 1967.
- Lenin, W. I., «Notizen eines Publizisten» (1922), *LW*, τ. 33, σσ. 188-196.
- Löwy, M., «Marxism and the National Question», *New Left Review*, αρ. 96 (Μάρτ.-Απρ. 1976), σσ. 81-100.
- Luxemburg, R., «Die nationalen Kämpfe in der Türkei und die Sozialdemokratie» (8,9,10-10-1896) και «Zur Orientpolitik des 'Vorwärts'» (25-11-1896), στο: *Gesammelte Werke*, έκδ. Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED, τ. 1/1, Berlin 1974, σσ. 57-68 και 69-73.
- » », *Μεταρρύθμιση ή επανάσταση* (1899), μτφρ. Κ. Σκλάβου, Αθήνα 1934 (βλ. και τη βιβλιοκρισία του Σ. Σωμερίτη, *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, τ. Β' (1934), σσ. 126-127).

- Luxemburg, R., «Βία και νομιμότητα» (1902), *Σπάρτακος*, περίοδος Β', αρ. 19 (Γεν. 1932), σσ. 12-14.
- » », «1905» (1906), *Σπάρτακος*, περίοδος Β', αρ. 16 (Οκτ. 1931), σσ. 4-7.
- » », «Η ανάγκη της ελευθερίας» (Φθιν. 1918), *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, τ. Β (1934), σσ. 7-10.
- » », «Η ρωσική επανάσταση» (1918), *Σοσιαλιστική Επιθεώρηση*, νέα περίοδος, τ. 1 (1945/1946), σσ. 160-165.
- » », «Τάξη επικρατεί στο Βερολίνο» (1919), *Σπάρτακος*, τ. 1 (1928), σσ. 52-55.
- » », *Η ρωσική επανάσταση* (1918), μτφρ. Α. Στίνα, Αθήνα 1958.
- OKNE, «Προκήρυξις προς την εργατικήν και αγροτικήν νεολαίαν», *Ριζοσπάστης*, 13-1-1924, σ. 2.
- Πετρανός (= Οικονομίδης), Ο., «Περισσότερη προσοχή στο ιδεολογικό μας μέτωπο», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, νέα περίοδος, αρ. 11 (Σεπτ. 1932), σσ. 553-559.
- Πορφυρογένης, Μ., «Ρόζα Λούξεμπουργκ», *Νέοι Πρωτοπόροι*, τ. 1 (1932), σσ. 47-49.
- » », «Πάνω σε μια κριτική», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, νέα περ., αρ. 12 (1932), σσ. 672/763.
- Πουλιόπουλος, Π., «Περισσότερο σεβασμό! Προκαταρκτικά πρωθύτερα στη συζήτηση», *Ριζοσπάστης*, 8-7-1925, σ. 1.
- » », «Προβλήματα της Κομμουνιστικής Αντιπολίτευσης στην Ελλάδα», *Σπάρτακος*, τ. 1 (1928), σσ. 82-89.
- » », *Δημοκρατική ή σοσιαλιστική επανάσταση στην Ελλάδα;* (1934), Αθήνα 1964.
- Ριζοσπάστης*, 24-1-1924, σ. 2: «Ιωάννινα».
- Σαβέλιγεφ, Μ., «Η διδασκαλία του Μαρξ για την προλεταριακή επανάσταση», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, περίοδος Γ', αρ. 6 (15-3-1933), σσ. 35-40.
- Σαρκάτος (= Πουλιόπουλος), Π., «Κάρολος Λήμπκνεχτ - Ρόζα Λούξεμπουργκ», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, τ. Δ' (1924), σσ. 1-3.
- » », «Ελληνικός μενσεβικισμός», *Κομμουνιστική Επιθεώρηση*, ό.π., σσ. 209-213, 273-285, 321-328.
- Stalin, I., «Fragen über die Geschichte des Bolschewismus» (1931), *Werke*, τ. 13, Berlin 1954.
- Ταϋγέτης (= Γεωργιάδης), Γ., «Ρόζα Λούξεμπουργκ - Κάρολος Λήμπκνεχτ», *Εργατικός Αγών*, 3-1-1921, σ. 1.
- Χριστούλα, Ρ., *Η θεωρία της αξίας-εργασίας και ο Μαρξισμός*, Αθήνα 1946.